

SZÍNHÁZ

EGY ÉVAD TANULSÁGAI

A szegedi színház sorsa közüggé lett az utóbbi években. Ki indulattal, ki sajnálkozva, ki ironikusan regisztrálta halódását, és sokan emlegették a múltat, a régi szegedi színészeket, akik elszármaztak innen, híresek lettek, de a lokálpatrióta-tudat szegedinek számította, számítja őket, mert innen indultak. Egy éve aztán az indulatosak, a sajnálkozók, az ironikusak várakozóan hallgattak el: lehet, hogy újra lesz színház Szegeden; lehet, hogy a közönség újra rászokik a színházlátogatásra? Egy évad múltán már felelhetünk a kérdésekre, mérleghelhetjük, mi sikerült, mennyire sikerült.

A szegedi színház tulajdonképpen három funkciót tölt be: operett-, opera- és prózaszínház. A baj az utóbbival volt, bár ez visszahatót az operettre és az operára is. Elszokott a közönség, a jó produkciókra is kevesen figyeltek. A három műfaj elcsúszott aránya is oka volt (az opera, a társulat bármennyire erős, az ősbemutatókra nem tudott állandó nagyszámú közönséget vonzani, a másik kettő be sem tudta csábítani részben a darabok, részben az előadás színvonala miatt). Adott volt tehát a megoldás: helyes arányokat biztosítani, a műsorterv összeállításakor vonzó darabokat keresni, javítani a színészi munkát. Az új évadban mindhárom területen volt jó kezdeményezés, persze csoda nem történt, nem történhetett. Egy év, fél év kevés a generális változáshoz, az újonnan jöttek jószerint meg sem melegekedhettek még. A színház válságának kialakulása folyamat eredménye volt, tartós erőfeszítéssel lehet fordítani rajta. Szóljunk most már csak a prózai előadásokról.

A műsor-összeállítást részben igazolta a gyakorlat. Az őszi három bemutató (Móra, Hunyady, Aszlányi darabja) nem hozta a várt sikert, nem jelentettek „front-áttörést”, mert ezek a — valljuk meg — kissé régimódi darabok nem reprezentálták az új műsorpolitikát, színházi vezetési elveket, a közönség visszahódítását előadzták.

Az új évad valójában januárban kezdődött, a színházi események sűrűsödtek, minden hónapban volt bemutató. Ezek az előadások már igazabb várakozást keltek, valódi izgalmat ígértek, ezeken lehet, ezeken kell lemérni, mit váltott be az ígéretből. A darabok súlyát mérlegelve mondhatjuk, jól választottak. *Az alku* igazi feszültséget hordoz, *Az írás ördöge* vívódó gondolatokkal súlyos, a *János király* remek történelmi szatíra lehetőségét kínálja, a *Mindenki városa* a történelmi groteszk vígjátékba oldott változatának jó kísérlete. Az őszi három bemutatótól eltérően a félsikerek okát nem elsősorban a művek hibáiban kell keresnünk. Nem szükséges bizonygatni, hogy Miller, Németh László és Dürrenmatt „tudnak írni”, a drámaíróként elsőműves Mocsár Gábor pedig jól játszható darabban mutatkozott be. Aki mást állít, a színházat mentegeti.

A *János király*-t és a *Mindenki városá*-t nem lehet egymáshoz mérni. A *János király* az évad bemutatói közül majdhogynem bukás, a *Mindenki városa* az egyik közönségsiker, pedig a darabok minősége nem ezt indokolná. A közönség fejletlen ízlését mutatná? A közönség az előadásból ítél, nem a darabból, a két előadás különbözött a rendezésben, a színészi játékban. A színházat kétharmad részt ez teszi színházzá, a tapsot a színész melengeti ki a nézőből.

A rendezők (Vass Károly, illetve Lendvay Ferenc) koncepciója *Az alku* és a *Semmelweis* esetében világos és egységesen végiggondolt volt, a darabok öntörvényeit tapintotta ki. A *János király*-t jórészt a rendezés bukhatta meg. Vitatkozunk azokkal, akik a darabot, a szerzőt hibáztatják. Nem sznobizmus talán, ha arra hivatkozunk, hogy a mostani magyarországi bemutató előtt külföldön, nem is akárhol, hanem Bâselben, Londonban és Prágában a *János király* nem bukott meg. Ez a Shakespeare-átdolgozás a mának szól. A rendező (Komor István) nem vette észre maiságát, az előadás így bizonyítanul hol a Shakespeare-tragédiák konvencióit utánolta, komor hangvétellel, tragikai pózokban, hol a bohózat súlytalanságával próbálkozott, és egyikből is, másikból is kikökenve zavart benyomást tett. A színészek csak egy-egy pillanatra találták meg hangjukat. Bicskey Károly Markusovszky szerepében Nagy Attiláéval egyenrangú alakítást nyújtott, pedig ott a játékra kevesebb volt a lehetőség. Anglia uralkodójaként király volt, aki az írott szöveget mondta. Nemcsak ő járt így, hanem Iványi József is, aki nem Pandulpho, hanem Jozsif Andrejevics Kuzma szerepében nyerte meg igazán a közönség tetszését. Ebben a változatban a dráma nem az a „gonosz darab” volt, aminek Dürrenmatt akarta, hanem felemás produkció.

Amint a *János király*-t nem lehet értelmezve játszani, úgy nem lehet Mocsár Gábor darabját sem. Az utóbbit talán még kevésbé, mert írója szándékosan használta fel a szerepkliiséket. Halasi Kálmán *A szabin nők elrablásá*-nak megtévedt történelemtanárára emlékeztet ugyan, de nem azonos szituációban lép fel, nem azonos vele. A csugariak is „folytatják” az *Úri muri*-t, de ebben a darabban másféle funkcióban élnek. A vidéki színtársulat gyengécske színészei hozzászóltak az operettszerepekhez, a kosztümöt is magukra veszik, de nem játszhatnak operettszerep-felfogásban. Érezetnük kellett volna, az eredeti ötlet szerint, hogy a néző ugyan színpadot lát a színpadon, de most közönség nélkül magukat mutatják. Egyik sem Hamlet vagy Tiborc, nem is szubrett vagy táncoskomikus, intrikus vagy bonviván, jellemszínész vagy sikerre vágó táncosnő, hanem gyáva, felelőtlen, törlessz-kedő, megszeppent, aljas kis ember. Iványi József azért nőtt föléjük, mert egyedül ő értette meg, hogy nem a „szovjet tisztet” játssza, hanem ő Kuzma, aki katona, és kínlódnia, de teljesíti a kapott feladatot. Véleményünk szerint a *Mindenki városa* sikeréből levont, hogy a groteszk vígjátékot Vass Károly operettnak értelmezte, és engedte, hogy a színészek így formálják szerepüket. Ezeket a botlásokat el lehetett volna kerülni, és akkor a siker fokában előzték volna egymást a téli-tavaszi bemutatók.

Anélkül, hogy a következőkben az eddig elmondottakat visszajára akarnánk fordítani, szükségesnek érezzük, hogy némileg igazságot szolgáltatassunk a rendezőknek, hiszen nem összeszokott színészgárdával dolgoztak, így részben érthetően a teljesítményekről szólva nem dicsérhetjük az együttes jó munkáját, hanem csak kiemelkedő egyéni alakításokról beszélhetünk. Nem kevés, hogy elmondhatjuk: *Az alku*-ban Máriaassy József, a *Semmelweis*-ben Bicskey Károly és Nagy Attila, a *Mindenki városá*-ban Iványi József régóta hiányolt színvonalon oldotta meg a szerepet. Sikerüknek őszintén örülünk, megérdemelték a tapsot. Sajnálatos azonban, mennyien nem nyújtottak hozzájuk hasonló teljesítményt vagy legalább elfogadható játékot.

A szerepet nemcsak a rendező értelmezi, hanem a színész is, és minden darabban azt kell adnia, amit így megértett: nem szabad sablonokban gondolkodnia, rutinból, hozzá-nőtt mozdulatokkal, hangsúlyokkal játszania az uralkodót, a katonát, a feleséget vagy a primadonnát, mert ezzel herdálja el mindazt, ami minden szerepben színt és ízt jelent, ekkor mond le minden lehetőségéről, és bármilyen kosztümöt ölthet, nem a darabbeli figurát látjuk benne, hanem a más darabokból ismert színész járkál, cigarettázik, beszélget hajszálra úgy, ahogyan máskor és mástól látuk. Az előadást pedig csak az együttes teljesítmény emelheti olyanná, hogy mondhatjuk: szép, értékes, kellemes színházi este volt. A közönség nem unatkozni megy színházba, unatkozni akkor kezd, ha magára hagyottan ül a kopott, recsegő székeken; de szívesen tapsol, ha van miért.

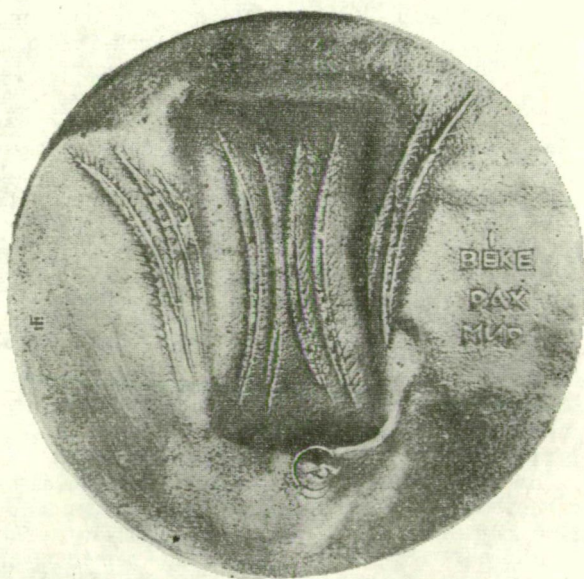
Az elmondottakkal nem tagadjuk a jelentős sikereket, nem lebecsülendő, hogy egy évben volt jó előadás több is, volt emlékezetes alakítás, több is, hogy részben visszahódították a közönséget — a látogatottsági statisztika beszédesen igazolja ezt —, háromszor annyian jártak színházba, mint az előző években. Egy és más történet annak érdekében is, hogy elfogadhatóvá tegyék a környezetet. Örvendetes, de ez csak forintok kérdése, a fenntartó tanács hozzájárulása volt a közös cél megvalósításához.

Az új színház lényege az új színpad, a belső megújulás. A külső eszközök hozzájárulhatnak, segíthetnek ebben. Nem igaz, hogy a jó bornak nem kell cégér. A színház mindig toborozta a közönséget, és elnézést a párhuzamért, erre egyként szükség van az erőművésznek, a cirkuszi artistának vagy a Nemzeti Színház örökös tagjának, csak más és másként mondja a prologót. Ezt a tevékenységet manapság divatos szóval közönségszervezésnek, színházi propagandának nevezzük. A plakát, a műsorfüzet és a kritikus, hite szerint, ezt szolgálja. Az idei évadnak ebben is volt újsága. Néhány plakát harsogó színeire rá kellett nézni; a Kulka Eszter szerkesztette műsorfüzetek e nembn kiválóak voltak; úgy érezzük, a méltó előadások visszhangja sem maradt el: a dicsérő, bíráló, segítő szó. Hisszük, hogy nem hiába, várjuk, hogy érkezik rá felelet.

Mit bizonyított ez az évad? Azt, hogy a közönségcsalogató „sikerdarabok” lehetnek régen, máshol sikerek, ez azonban még nem garancia. Azt, hogy a jó egyéni teljesítmény, a bravúr „megemeli” a darabot; arra kell törekedni, hogy minél több jó alakítás szülessék, gondot kell azonban fordítani arra is, hogy az együtt játszó színészek valóban együtttest alkossanak. Azt, hogy a rutin megfojtja a színpadot. Lehetne folytatni még, a rendezők, a színészek azonban belülről nézve bizonyára tudják ezt, kell tudniuk.

Van színházunk, és bízunk benne, hogy lesz a mainál még inkább figyelmet érdemlő is a Szegedi Nemzeti Színház.

KARDOS JÓZSEF

LIGETI ERIKA: BEKE